

על מקורה של השירה

אם תשאלני, הו אדוני המלך, תחת אלו שמיים, באיזה דור, ובידי מי הופיעה לראשונה השירה בעולם, איני בטוח שיעלה בידי להעניק לך תשובה מספקת. קבוצה אחת של כותבים סוברת, שמקורה [של השירה] בטקסטים הקדושים של הקדמונים, כלומר, בקרב העברים, שכן מצוין בתנ"ך כי הם היו הראשונים להציע קורבן לאל; ואנו אכן קוראים שקין והבל, האנשים הראשונים להיוולד בעולם, הקריבו קורבן לאל; וכך גם נוח, כאשר ירד המבול והלה עזב את התיבה; יתר על כן, גם אברהם, לאחר שניצח את אויביו, כאשר הציע למלפי-צדק יין ולחם. אך מכיוון שתיאורים אלו אינם מעניקים לנו את התשובה המבוקשת, כותביה של דעה זאת – יותר על דרך הניחוש מאשר על ידי הוכחה, יש לומר – מתעקשים שטקסים אלו בוצעו בליווי אי אילו נוסחים טקסטואליים רשמיים. לבסוף הם מציינים כי משה, אשר חצה ברגל יְבֶשֶׁת עם בני ישראל את הים האדום, הקריב גם כן קורבנות, כי אנו קוראים שהוא כונן טקסים, הסמיך כוהנים, הקים את אוהל מועד – שהוא כמקדש לעתיד להיות – וערך תפילות אשר מפייסות את האלוהות. לפיכך, מתקבל הרושם כי השירה בקרב העברים לא נתקיימה לפני משה, מנהיג העברים – והוא הנהיג את העם וקיים את הפולחן, פחות או יותר בתקופת מותו של מאראתיוס, מלך סיקיון, בשנת שלושת אלפים שש מאות ושמונים לבריאת העולם.

אחרים מעניקים את התהילה לבבלים. וגם בין הוונציאנים, הבישוף של פוצואלו, חוקר גדול במיוחד, היה רגיל לטעון ארוכות ובאופן מליצי, שהשירה עתיקה יותר ממשה, וכי אין כל ספק שמקורה בתקופת נמרוד. נמרוד, הוא אומר, היה ממציא עבודת האילים, שכן, כאשר הוא ראה שהאש מועילה לבני האדם, ושמן התנועות והקולות שלה הוא יודע, פחות או יותר, לנבא את העתיד, אזי הסיק הוא שהאש היא בעצם אלה – ולכן הוא לא רק סגד לה, במקום לאלוהים, ושכנע את הכשדים לעשות כך

גם כן, אלא הוא אף הקים לה מקדש, הסמיך כוהנים, ואף חיבר תפילות. בתפילות הללו הוא הדגים את השימוש המעודן במילים; אפשר שנכון הדבר, אך אותו וונציאני אינו מסביר זאת באופן ברור ואין סימוכין לדבריו. אולם אני, לא פעם ולא פעמיים, קראתי שהפולחן הדתי, לימוד הפילוסופיה ותהילת המלחמה, מקורם באשורים. אולם, ללא כל הוכחה ראויה, אני מתקשה להאמין בכך שאמנות כה נשגבת כשירה, הופיעה לראשונה בקרב ברברים פראיים.

היוונים גם כן טוענים שהשירה התחילה בהם, וליאונטיוס תומך בעמדה זו בכל כוחו. גם אני נמשך מעט לאמונה זו, שכן זכור לי ששמעתי את מורי המפורסם אומר פעם כי קיים שורש כלשהו לשירה בקרב היוונים הקדמונים: כאשר הללו עוד היו פראיים, חלק מהם התעלו בכוח השכל מעל לכל השאר, והחלו לתהות באשר לפועלה של אימא-אדמה, ומן ההרהורים הללו הם הגיעו, אט-אט, לאמונה בישות אחת כלשהי, המושלת בכל הנראה לעין. לדבר הזה הם קראו אל. וכיוון שהללו סברו שישות זאת מבקרת מפעם לפעם בארץ, וכיוון שסברו שישות זו קדושה, הם הקימו לכבודה מבנים בממון רב, בתקווה שזו תפגוש בביקוריה במבנים שהוקמו לקידוש שמה. הללו, כפי שידוע לנו, מכונים כיום מקדשים.

כמו כן, בכדי לפייס את אותה הישות, הם הנהיגו טקסים מסוימים שיש לערוך לכבודה בזמנים שונים, ואותם כינו בשם פולחן. לבסוף, לכבוד תפארתה ועליונותה של אלוהות זאת, היו משתמשים באותם הטקסים בשולחנות כסף וקערות זהב, מנורות מעוטרות ושאר כלים; והם גם בחרו מן הגברים הנבונים ביותר והאצילים מבני העם, ולאלו קראו כוהנים, אשר היו מלובשים בגדי פולחן ועוטים גלימות יקרות ואוחזים מוטות. לבסוף, מפני שנראה היה מגוחך עבור הכוהנים לבצע את הטקסים לאלוהות בשקט מוחלט, הם ביקשו לצרף מילים, שבאמצעותן האנשים משבחים את האלוהות ואת גדולתה, מביעים את רצונותיהם ומשמיעים את תפילותיהם בזמן הנכון. ומאחר שלא היה נראה להם יאה לפנות לאלוהות כשם שהיית פונה לאיכר או לעבד או לחבר קרוב, ביקשו הנבונים שבהם להמציא צורת דיבור מעודנת. חלקם, אף על פי שרק מעט מהם, וביניהם מוזיאוס, לינוס ואורפאוס, חיברו, לאורה של ההשראה האלוהית, שירים מוזרים במשקלים

סדורים, והמציאו שבחים לאל. בכדי לחזק יותר את הסמכות [של השירים], הם עטפו אותם במעטה של מסתורין ובמילים גבוהות, מתוך רצון שהתהילה הנערצת של דברים אלו לא תיעשה לידע נפוץ ומכאן תתדרדר למחוזות הבוז והקלון. ומאחר שאמנות זאת נדמתה כנפלאה, ושכמותה טרם נשמעה, כפי שאמרתי, הם קראו לה, על שם האפקט שהיא מייצרת, 'שירה' או *poetes*, אשר בלטינית היא *exquista locutio* [ביטוי מעודן]; ואלו שחיברו אותה, נקראו משוררים.

אולם בכל הנוגע לאותם הימים ישנה אי בהירות רבה. ליאונטיוס, למשל, טען כי שמע לעיתים קרובות מפי ברלאם איש קלבריה, המורה שלו, וממלומדים אחרים, שמקורה של השירה בימיו של פורוניוס מלך ארגוס, אשר עלה לכס המלוכה בשנת שלושת אלפים שלוש מאות שמונים וחמש לבריאת העולם. כמו כן, הם טענו כי מוזיאוס – אשר כפי שכבר ציינתי, נמנה גם כן עם ממציאיה של השירה – היה אדם יוצא דופן בקרב היוונים, ושלינוס פרח גם כן באותה העת.

אך פול איש פרוג'ה נהג להפחית בחשיבות דעתן של אותן סמכויות עתיקות, וטען שהשירה צעירה בהרבה, שכן אורפאוס, המתועד כאחד מראשוני המשוררים, היה בן זמנו של לאומדון, מלך הטרויאנים הנודע, ובן זמנו של אוריסטאוס, מלך מיקנה – וזאת בערך בשנת שלושת אלפים תשע מאות ועשר שנים לבריאת העולם; כלומר, היה זה אורפאוס מן הארגונאוטים, ולא רק היורש של מוזיאוס, כי אם גם המורה של אותו מוזיאוס בן אומולפוס; כך גם מעיד אוסביוס ב-*Liber Temporum*. מכאן עולה, כאמור לעיל, שבקרב היוונים השירה צעירה יותר, וזאת כפי שטען פול איש פרוג'ה. יחד עם זאת, ליאונטיוס משיב בתגובה כי היוונים המלומדים סברו שהיו כמה העונים לשמות אורפאוס ומוזיאוס, ושארפאוס היווני הקדמון היה בן זמנם של מוזיאוס ולינוס, ואילו אורפאוס הצעיר יותר מכונה בשם אורפאוס התראקי. אכן, למן הרגע בו המציא אותו אורפאוס צעיר את פולחן בכחוס ואת ההתכנסויות הליליות של המינאדות, וחדש חידושים רבים בליטורגיה של הקדמונים, ובמיוחד ניחן היה בצחות לשון ובכושר נאום – שקנו לו כבוד רב ותהילה בקרב בני דורו – נודע שמו של זה, בקרב הדורות הבאים, כאורפאוס הגדול. ואפשר

שדיעה זו נכונה, שכן חלק מן הקדמונים מסרו עדות ברורה לכך שנתקיימו משוררים עוד לפני לידתו של יופיטר בכריתים, ואף ידוע לנו מדברי אוסביוס שאורפאוס התראקי התפרסם רק לאחר שיופיטר אנס את אירופה.

אולם מפני שהמלומדים כה חלוקים ביניהם, ומפני שאיני מסוגל למצוא עדויות מהימנות בכתבי הקדמונים בכדי לתמוך בדיעות שלהם, אין ביכולתי לבחור צד. נראה כי אם נאמין לדברי ליאונטיוס, הרי שהשירה התקיימה אצל היוונים עוד בטרם התקיימה אצל העברים. ואם נאמין לדברי הוונציאני, הופיעה השירה בכשדים עוד בטרם הופיעה אצל היוונים. אך אם אנו מעדיפים להאמין לפול איש פרוג'ה, הרי שמשה הוא אבי השירה, והוא מקדים את הבבלים ואת היוונים. אריסטו, לעומת זאת, אומר – אולי עקב מה שנאמר – שהמשוררים הראשונים היו התיאולוגים, ומכאן שהם היו יוונים. מה שמחזק את דברי ליאונטיוס.

יחד עם זאת, איני מאמין שהאמנות הנשגבת של השירה הוענקה למוזיאוס, או לינוס, או אורפאוס, קדמונים ככל שיהיו, אלא אם כן, כפי שטוענים אחדים, מוזיאוס ומשה היו אותו אדם. את אותה החיה, נמרוד, איני מביא בכלל בחשבון. לא, השירה ניתנה בראשונה לנביאים הקדושים, שכן אנו קוראים שמשה – בעת שרוח הקודש הכתיבה לו את החומש, היה חדור במה שאני מכנה תשוקה פואטית, ועל כן כתב חלק גדול מן החומש לא בפרוזה כי אם בשירה. וכך גם משורריי הגויים, בעקבותיו, גוללו בדרך זו את המעשים הגדולים של האל תחת מעטה של צחות לשון ומשקל. ובעוד אנשי הקודש היו מלאים ברוח הקודש, וכתבו תחת השפעתה, לא כך הוא הדבר בקרב הבאים אחריהם, אשר כתבו בכוח השכל לבדו והיו לנביאים שחיברו את שירתם מתוך דחף בוער.

אך אתה, מלך מהולל – שכן לא נותר לי עוד מה לומר על מקורה של השירה – תבחר לפי הדיעה העולה בקנה אחד עם פסק דינך ההוגן.

מתוך: *Genealogia deorum gentilium libri*

(מלטינית: שחר פירסטנברג)